

Všem krajským úřadům, a jejich prostřednictvím:

- obecním úřadům obcí s rozšířenou působností
- pěstounům na přechodnou dobu
- osobám pověřeným uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče

Magistrátu hlavního města Prahy a jeho prostřednictvím:

- úřadům městských částí hlavního města Prahy
- pěstounům na přechodnou dobu
- osobám pověřeným uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče

Váš dopis značky ze dne

Naše č.j.

Vyřizuje

V Praze dne

MPSV-2018/47121-231/1

A. Hofschneiderová

14. 3. 2018

Právní principy vztahující se k otázce předávání dítěte z PPPD do péče jiné fyzické osoby, která by měla převzít dlouhodobou péči o toto dítě

Obsah

Úvod	2
I. Povinnost osobní péče o dítě a povinnost vykonávat náležitý dohled nad dítětem.	2
1.1 Obecně k povinnosti vykonávat náležitý dohled	2
1.2 Specifická omezení oprávnění pěstouna na přechodnou dobu pověřit osobní péčí o dítě či výkonem náležitého dohledu nad dítětem jinou osobu vyplývající z jeho role v systému péče o ohrožené děti	5
II. Základní právní principy procesu předávání do některé z následných forem péče jiné osoby než rodiče dítěte	7
2.1 Situace, v nichž vykonatelnost rozhodnutí předchází okamžiku nabytí právní moci.....	11
2.1.1 Předběžná opatření	11
2.1.2 Předběžná vykonatelnost nastávající přímo ze zákona	13
2.1.3 Předběžná vykonatelnost rozsudku	14
2.1.4 Shrnutí	15
2.2 Situace, v nichž lze zahájit proces předávání po nabytí právní moci rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče	15
III. Problematické otázky v oblasti dávek pěstounské péče, související s procesem předávání dítěte	16
Shrnutí	17

Úvod

Z důvodu v praxi panujících nejasností, souvisejících s některými právními aspekty, týkajícími se procesu předávání dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu (dále jen „PPPD“) do péče fyzické osoby, která by měla převzít dlouhodobou péči o toto dítě (přirozený rodič dítěte; jiná fyzická osoba, již bylo dítě svěřeno do péče, dlouhodobý pěstoun; budoucí osvojitel; osvojitel; poručník), přistoupilo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen „MPSV“) k sepsání základních právních principů a pravidel, jimiž se proces předávání dítěte z PPPD do péče jiné fyzické osoby řídí.

V souvislosti s předmětnou problematikou je předně třeba zdůraznit, že předávání dítěte, které bylo umístěno do PPPD, do péče jiné fyzické osoby, která by měla převzít dlouhodobou péči o toto dítě, má dvě významné a vzájemně se doplňující roviny. První z těchto rovin souvisí obecně s **otázkou právní odpovědnosti za dítě**, respektive povinností vykonávat nad dítětem tzv. náležitý dohled. Druhá z rovin poté souvisí se specifiky, která vyplývají z role pěstouna na přechodnou dobu jako profesionálního pečovatele, který má v systému péče o ohrožené děti své určené a nezastupitelné místo, avšak který právě z tohoto důvodu musí též důsledně dbát na to, aby plně dostál povinnostem vyplývajícím z jeho role a tyto žádným způsobem nepřekračoval. Pro přehlednost budou obě roviny rozebrány samostatně.

I. Povinnost osobní péče o dítě a povinnost vykonávat náležitý dohled nad dítětem

1.1 Obecně k povinnosti vykonávat náležitý dohled

V procesu předávání dítěte z PPPD do péče fyzické osoby, která by měla zajistit dlouhodobou péči o toto dítě, ať již je právní status této osoby jakýkoli, představuje stěžejní a v praxi nedostatečně vyjasněnou otázku, která vyvolává u všech zúčastněných subjektů značné obavy, otázka právní odpovědnosti za dítě. Jinými slovy, zúčastněné subjekty, především pěstoun na přechodnou dobu a případně též příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) si kladou otázku, jakým způsobem bude řešena odpovědnost v případě, že by dítě v péči osoby, již bylo pěstounem předáno ke kontaktu, utrpělo nějakou újmu (typicky na zdraví či na životě).

Předmětná otázka z právního hlediska souvisí s **institutem tzv. náležitého dohledu**. Institut náležitého dohledu je právním institutem z oblasti odpovědnosti za škodu, jehož prostřednictvím lze dobře vymežit, kdo v případě, že dítěti vznikne škoda či nemajetková újma, či naopak v případě, že samo dítě způsobí škodu nebo nemajetkovou újmu někomu jinému, bude za tuto škodu nebo nemajetkovou újmu odpovědný, bude-li vůbec někdo odpovědný, jelikož nelze vyloučit též situace, v nichž z hlediska práva nebude odpovídat nikdo (v běžné mluvě bychom takovou situaci označili jako „nešťastnou náhodu“). Obsahem povinnosti vykonávat nad dítětem náležitý dohled totiž není povinnost zajistit, že dítě bude chráněno před veškerým rizikem, jemuž by teoreticky mohlo být vystaveno, ale pouze s takovým rizikem, které lze s ohledem na specifické charakteristiky konkrétního dítěte (jeho schopnosti, míru vyspělosti, osobnost) a specifické okolnosti konkrétní situace považovat za riziko tzv. nepřiměřené, tj. závažné a současně pravděpodobné (k tomu viz nálezy Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15).

Je třeba zdůraznit, že za výkon náležitého dohledu nad dítětem bude **primárně odpovědný ten, kdo je současně povinen zajišťovat osobní péči o dané dítě**, tj. typicky rodiče dítěte, ale rovněž též náhradní pečovatelé, včetně pěstounů na přechodnou dobu [k tomu viz § 966 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „občanský zákoník“); případně též ve spojení s § 955 občanského zákoníku, v souladu s nimiž je pěstoun, případně jiná fyzická osoba, jíž bylo dítě svěřeno do péče, povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat]. Tato skutečnost však neznamena, že by povinnost vykonávat nad dítětem náležitý dohled nemohla v konkrétní situaci přejít z primárního pečovatele na jinou osobu, právě naopak. I v případě krátkého pohlídání dítěte jinou osobou přechází povinnost vykonávat náležitý dohled nad dítětem na tuto osobu. Náležitý dohled nad dítětem jsou tak povinny vykonávat např. předškolní či školní zařízení, a to po tu část dne, kterou v nich děti tráví. Stejně tak bude výkonem náležitého dohledu nad dítětem povinna např. babička, která bude hlídat dítě po dobu, kterou rodiče dítěte míní strávit na společném výletě apod.

Dochází-li tedy k předání dohledu nad dítětem ze strany osoby, která je primárně povinna zajišťovat osobní péči o dítě, a tudíž i náležitý dohled nad dítětem, na jinou

osobu, zužuje se povinnost tohoto primárního pečovatele za výkon náležitého dohledu nad dítětem prakticky **na dvě stěžejní oblasti**, jimiž je: **a) výběr osoby**, jíž je náležitý dohled nad dítětem předáván, a **b) předání veškerých nezbytných informací**, které jsou k výkonu náležitého dohledu nezbytné.

Ani v těchto otázkách však není odpovědnost primárního pečovatele absolutní. Jeho odpovědnost za škodu nebo újmu, kterou by dítě utrpělo tím, že by bylo svěřeno do péče osoby, která s ohledem na své vlastní specifické potřeby nedokázala náležitý dohled nad dítětem zajistit, jakož i tím, že by osobě, jíž je náležitý dohled předáván, nebyly poskytnuty určité informace, se bude vždy odvíjet od toho, co tento **primární pečovatel měl a mohl předvídat**. V této souvislosti je vhodné uvést, že „měl předvídat“ označuje tzv. objektivní míru opatrnosti, tj. to, co by předvídala každá třetí rozumná osoba, ocitla-li by se ve stejném postavení jako primární pečovatel. „Mohl předvídat“ poté označuje subjektivní míru opatrnosti, tj. to, co daná konkrétní osoba mohla předvídat, a to především s ohledem na svou znalost či naopak neznalost specifických skutečností (pozitivních či negativních) o osobách, jež pověřuje povinností vykonávat nad dítětem náležitý dohled, na svou předchozí zkušenost, jakož i s ohledem na další konkrétní okolnosti případu. Z hlediska posuzování naplnění požadavků subjektivní míry opatrnosti ze strany primárního pečovatele při předávání povinnosti vykonávat nad dítětem náležitý dohled tak bude hrát roli např. skutečnost, že primární pečovatel – pěstoun na přechodnou dobu, předem informoval příslušný OSPOD o tom, že má v úmyslu předat na víkend dítě do péče jeho přirozených rodičů, přičemž OSPOD se k tomuto jeho vyrozumění vyjádřil tak, že mu nejsou známy žádné závažné překážky, které by takovému pobytu dítěte bránily apod. Neméně významné pro posouzení toho, zda primární pečovatel při předání povinnosti vykonávat nad dítětem náležitý dohled dostal subjektivní míře opatrnosti, kterou na něm bylo možné spravedlivě požadovat, může být též skutečnost, že osobou, kterou pověřil výkonem náležitého dohledu nad dítětem, je žadatel o pěstounskou péči či osvojení, který byl v rámci zprostředkování krajským úřadem vybrán ve vztahu k danému dítěti jako vhodný pěstoun či osvojitel, přičemž pěstounovi na přechodnou dobu je tato skutečnost známa.

V části, věnující se povinnosti vykonávat nad dítětem náležitý dohled, lze tedy uzavřít, že **není pravdou, že by v každé konkrétní situaci nesl odpovědnost**

za škodu nebo újmu, kterou by dítě mohlo utrpět, jeho primární pečovatel. Daleko přesnější je vyjádření, že náležitý dohled nad dítětem, tj. za zajištění přiměřené ochrany zdraví a života dítěte, **odpovídá ten, kdo s dítětem právě je**. Primární pečovatel v případě, že předává povinnost náležitého dohledu nad dítětem jiné osobě, odpovídá pouze za to, že dítě předá osobě, ve vztahu k níž neměl a nemohl předvídat, že by tato osoba svým povinností vyplývajícím z náležitého dohledu nad dítětem nedostála, jakož i za to, že této osobě společně s dítětem předá též všechny specifické informace, jejichž poskytnutí je pro výkon náležitého dohledu nad daným dítětem nezbytné (např. informace o zdravotním stavu dítěte - alergie dítěte na některé potraviny; informace o tom, že dítě trpí diabetem, a předání nezbytných instrukcí pro podávání léků tomuto dítěti a zajištění jeho stravování apod.).

1.2 Specifická omezení oprávnění pěstouna na přechodnou dobu pověřit osobní péčí o dítě či výkonem náležitého dohledu nad dítětem jinou osobu vyplývající z jeho role v systému péče o ohrožené děti

Již výše bylo uvedeno, že v souladu s § 966 odst. 1 občanského zákoníku, přechází s vykonatelností soudního rozhodnutí, jímž je dítě svěřováno do PPPD (tzv. rychlé předběžné opatření, meritorní rozhodnutí o svěřování dítěte do PPPD), povinnost i právo zajišťovat osobní péči o dítě z rodičů dítěte na pěstouna na přechodnou dobu. Na pěstouna na přechodnou dobu tak nutně přechází též právo, které lze vnímat jako nedílnou součást práva zajišťovat osobní péči o dítě, a to právo upravené v § 881 občanského zákoníku, v souladu s nímž *„péči o dítě a jeho ochranu, výkon jeho výchovy, popřípadě některých jejích stránek, nebo dohled nad dítětem mohou rodiče svěřit jiné osobě; (...).“*

Citované oprávnění je nezbytné chápat jako výraz té skutečnosti, že povinnost zajišťovat osobní péči o dítě nemůže být absolutní, na což bylo poukázáno již výše. Primární pečovatel musí mít reálně možnost od dítěte na určitý časový úsek odejít, a to i v případě, že dítě potřebuje soustavnou péči a zajištění náležitého dohledu v podobě neustálé osobní přítomnosti, či alespoň blízkosti dospělé osoby (především v případě dětí nízkého věku). I primární pečovatel, který není rodičem dítěte, tak musí mít právo požádat jinou osobu o zajištění dočasného hlídání dítěte, umístit dítě na část dne do předškolního zařízení apod.

Otázkou je však rozsah, v němž náhradnímu pečovateli toto právo podle § 881 občanského zákoníku svědčí. Citované ustanovení totiž rodiče dítěte opravňuje nejen k popsanému krátkodobému předání dítěte do péče jiné osoby, ale rovněž k předání dítěte za účelem zajištění dlouhodobé péče o něj, na něž poté navazuje oznamovací povinnost osob, které tímto způsobem dítě do péče přijaly ve vztahu k OSPOD, upravená v § 10a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „ZSPOD“). **Náhradní pečovatel, tím spíše, bylo-li mu dítě svěřeno do péče rozhodnutím soudu, však podobně širokým oprávněním disponovat nemůže.** Tento závěr lze dovodit především z § 966 odst. 2 občanského zákoníku, v souladu s nímž pěstoun (a ve spojení s § 955 občanského zákoníku případně též jiná fyzická osoba, jíž bylo dítě svěřeno do péče) vykonává povinnosti a práva rodičů nikoli v plném rozsahu, ale **toliko přiměřeně**. Citované ustanovení rovněž zakotvuje oprávnění pěstouna, případně jiné fyzické osoby, jíž bylo dítě svěřeno do péče, rozhodovat o záležitostech dítěte **pouze v rozsahu běžných záležitostí**, přičemž předání dítěte do péče osoby, která má v úmyslu převzít dítě do své dlouhodobé péče, za běžnou záležitost považovat nelze.

Dovozené závěry plně odpovídají též roli, kterou pěstoun na přechodnou dobu jako nedílná součást systému péče o ohrožené děti plní. Obsahem této jeho role je zajistit osobní péči o dítě po dočasnou, soudem stanovenou dobu. Jakkoli je lidsky pochopitelné, že pěstoun na přechodnou dobu má silný zájem na stabilním řešení situace dítěte, které má ve své péči, a že mu záleží na tom, aby dané dítě nebylo nakonec umístěno do péče kolektivního pobytového zařízení, musí akceptovat, že řešení otázky dalšího zajištění péče o dítě spadá mimo rozsah jeho odpovědnosti, který musí pro správné fungování celého systému důsledně respektovat. Pěstoun na přechodnou dobu není oprávněn rozhodnout o tom, zda a kdy by se dítě mělo vrátit do péče svých přirozených rodičů, případně být umístěno do péče jiných svých příbuzných či dítěti blízkých osob. Stejně tak není oprávněn svými kroky při zajištění péče o dítě fakticky vybrat konkrétní rodinu, do níž by dítě mohlo být umístěno za účelem zajištění dlouhodobé péče o něj, ať již by se jednalo o rodinu budoucích pěstounů či budoucích osvojitelů. Svědčilo-li by mu právo svým vlastním rozhodnutím předat právo a povinnost osobní péče o dítě jiné osobě, které by bylo činěno se záměrem dlouhodobého převzetí péče o dítě touto osobou, fakticky by osud dítěte do značné míry určoval právě on, a to aniž by

do procesu tohoto rozhodování mohl jakkoli vstoupit soud. Soud by se v takovém případě ocital následně již v roli pouhého stvrzovatele faktického stavu a nikoli v roli subjektu – státního orgánu, který jediný je kompetentní autoritativním způsobem určit náhradního pečovatele o dítě v případě, že se o dané dítě dlouhodobě či trvale nemohou postarat jeho vlastní rodiče. Pěstoun na přechodnou dobu by se navíc v případě, že by on byl tím, kdo vybere osobu nového náhradního pečovatele a tuto osobu nakontaktuje s dítětem, které má ve své péči, vystavoval riziku postihu za přestupek neoprávněného zprostředkování pěstounské péče či osvojení podle § 59 odst. 1 písm. c) ZSPOD. Je přitom vhodné zdůraznit, že uvedené neznamená, že by pěstoun na přechodnou dobu nemohl při hledání osoby nového náhradního pečovatele s příslušným OSPOD spolupracovat. Právě naopak, úzká spolupráce je nejen žádoucí, nýbrž nezbytná, a její součástí nemusí být pouze předávání informací o dítěti, nýbrž rovněž předání informace o osobě (např. příbuzném dítěte, který dítě v rodině pěstouna na přechodnou dobu navštěvuje), která by se jako vhodný náhradní pečovatel mohla nabízet, má-li pěstoun na přechodnou dobu takovou informaci k dispozici.

Pěstoun tak i při výkonu svého práva krátkodobě předat osobní péči o dítě a výkon náležitého dohledu nad dítětem musí postupovat s plným vědomím toho, že v žádném případě nesmí činit kroky, které by mohly ve své podstatě předjímat rozhodnutí soudu o další úpravě poměrů dítěte. Jinými slovy, pěstoun na přechodnou dobu nesmí stavět soud do pozice, kdy by soud měl rozhodovat o budoucích pečovateli pro dítě a současně by již byl zahájen proces předávání dítěte z PPPD do dlouhodobé pěstounské péče, do péče budoucích osvojitelů či do péče před osvojením.

II. Základní právní principy procesu předávání do některé z následných forem péče jiné osoby než rodiče dítěte

Z uvedeného vyplývá, že k zahájení procesu předávání dítěte z PPPD do dlouhodobé pěstounské péče, do péče poručníka, do péče jiné fyzické osoby, do předpěstounské péče, do péče budoucích osvojitelů či do péče před osvojením, je možné přistoupit v případě, kdy zde existuje soudní rozhodnutí o svěření dítěte do některé z této formy péče. Je přitom vhodné upřesnit, co lze rozumět pod pojmem „předávání“. V tomto materiálu je procesem „předávání“ označován

proces vytváření a posilování citové vazby dítěte k jeho náhradním pečovatelům, jakož i náhradních pečovatelů k dítěti. Jedná se tedy o proces vytváření citové závislosti dítěte na jeho nových pečovateli. Podmínění zahájení tohoto procesu vykonatelným soudním rozhodnutím však nelze ztotožňovat s vyloučením jakéhokoli kontaktu vytipovaných náhradních pečovatelů s dítětem. Právě naopak, takový postup by odporoval ostatně též § 24 odst. 3 ZSPOD, který zakotvuje právo těch žadatelů o náhradní rodinnou péči, kteří byli pro konkrétní dítě vytipováni krajským úřadem jako vhodní, na seznámení se s dítětem. Seznámení se s dítětem s vytipovanými náhradními pečovateli se přitom nemusí odehrát ve formě jedné návštěvy dítěte; důležité však je, aby do nabytí vykonatelnosti soudního rozhodnutí o svěření vytipovaní náhradní pečovatelé zůstali náhradní pečovateli pro dítě v obdobné roli, jakou jinak v životě dítěte mají např. přátelé jejich rodičů, kteří rovněž rodinu občas navštíví, případně dítě s rodiči navštíví je, dítě k nim může mít i pozitivní vztah, není však na nich citově závislé a tyto osoby pro něj v jeho životě nejsou stěžejní a ani takovou ambici nemají. Je zřejmé, že uvedené vyžaduje velmi citlivou práci s vytipovanými žadateli, které je třeba o těchto pravidlech seznamování nejen informovat, ale rovněž je na ně připravit a co nejvíce jim pomoci s prožíváním emocí v průběhu seznamování se s dítětem tak, aby to bylo bezpečné především pro samotné dítě a jeho psychickou pohodu.

Právní účinky soudního rozhodnutí se vztahují k okamžiku, kdy soudní rozhodnutí nabývá **vykonatelnosti**. Vztahovat počátek zahájení procesu předávání dítěte z PPPD do péče nově určeného pečovatele k okamžiku, kdy se soudní rozhodnutí stalo vykonatelné, však nemusí být právě v tomto kontextu vždy vhodné a zcela případné. Z praxe jsou známy zkušenosti, kdy nově určený pečovatel často nedokáže respektovat nezbytnost pozvolného a plánovaného přechodu dítěte a za situace, kdy zde existuje vykonatelné soudní rozhodnutí, jímž je mu dítě svěřováno do péče, odmítá na procesu předávání participovat a naopak trvá na tom, že k předání dítěte do jeho péče musí dojít bezprostředně.

Jedná se tedy o rizika, která je třeba v co nejvyšší možné míře právně ošetřit, a to způsobem, který by však opět nevedl k tomu, že bude popíráno postavení soudu jako orgánu, který je jediný nadán autoritativní pravomocí určit osobu, která bude zajišťovat péči o dítě namísto rodiče a jehož rozhodnutí tak nesmí být předjímáno faktickými kroky jiných aktérů systému. Vhodným způsobem k dosažení tohoto cíle

je přitom **navázání vykonatelnosti soudního rozhodnutí k určenému okamžiku přímo ve výroku soudního rozhodnutí**. Jinými slovy, zákon nevylučuje, aby soud rozhodl o svěření dítěte do některé z forem následné péče ke konkrétnímu okamžiku, který nastane s určitým časovým odstupem ode dne vydání (v případně předběžně vykonatelných rozhodnutích), či ode dne nabytí právní moci rozhodnutí. Tento konkrétní okamžik může být určen buď konkrétním datem, anebo např. prostřednictvím soudem stanovené lhůty, a měl by vždy vycházet ze zpracovaného plánu předávání, který by soud měl mít v řízení k dispozici v rámci dokazování. Soud rovněž může ve svém rozhodnutí upravit kontakt nově určených pečovateli s dítětem do okamžiku nabytí vykonatelnosti soudního rozhodnutí, jeví-li se to v konkrétním případě jako nezbytné či účelné, přičemž v tomto ohledu opět může vyjít z plánu předávání.

Z uvedeného tedy vyplývá, že okamžik, kdy bude moci být zahájeno předávání dítěte z PPPD do některé z forem následné péče jiného člověka než rodiče, bude určen buď **1) okamžikem, kdy rozhodnutí soudu nabylo právní moci**, anebo **2) okamžikem, kdy rozhodnutí soudu bylo vydáno**, jedná-li se o předběžně vykonatelné rozhodnutí.

Níže budou jednotlivé situace rozebrány samostatně.

Již na tomto místě je třeba uvést, že zcela specifická situace nastává v těch případech, kdy dochází ke svěření dítěte do takové formy náhradní rodinné péče, v níž by náhradnímu pečovateli měla náležet odměna pěstouna. Ustanovení § 47i odst. 1 ve spojení s § 47p odst. 1 ZSPOD váže nárok na odměnu pěstouna na okamžik, kdy budou splněny požadavky zákonné definice osoby pečující podle § 4a písm. b) ZSPOD, tj. k okamžiku vykonatelnosti soudního rozhodnutí o svěření dítěte do péče této osoby. V těchto případech by tedy za situace, kdy by vykonatelnost soudního rozhodnutí nenastávala ve stejný okamžik jako právní moc tohoto rozhodnutí (předběžně vykonatelná soudní rozhodnutí by v těchto případech neměla přicházet v úvahu – viz níže část 2.1), nýbrž až s odstupem určité doby, by po celou dobu předávání novému pečovateli (pěstounovi, poručníkovi s osobní péčí), odměna pěstouna nenáležela, což od určité fáze předávání může být tímto novým pečovatelem rovněž vnímáno jako nespravedlivé, a to zvláště za situace,

kdy je dítě předáváno z PPPD a odměna přechodného pěstouna tak není odvislá od existence vykonatelného rozhodnutí.

Za této situace je třeba především zohlednit v rámci plánu předávání postoje vytipovaného pečovatele pro zajištění dlouhodobé péče o dítě, a to s důrazem na schopnost tohoto pečovatele respektovat plán předávání a subjektivní prožívání dítěte v tomto procesu. Bude-li schopen pečovatel, který má převzít dítě do své dlouhodobé péče, respektovat plán předávání, je možné připustit, aby vykonatelnost rozhodnutí nastala v okamžiku právní moci rozhodnutí a od tohoto okamžiku začal být realizován plán předávání.

Je však třeba zdůraznit, že s vykonatelností soudního rozhodnutí přejde na nového pečovatele (osobu pečující dle § 4a ZSPOD) též nárok na výplatu příspěvku na úhradu potřeb dítěte, a to navzdory skutečnosti, že především z počátku realizace plánu předávání bude péče o dítě větší měrou stále zajišťovat pěstoun na přechodnou dobu. Pěstoun na přechodnou dobu a nový pečovatel (pěstoun, poručník) by se v této otázce měli vyrovnat v rámci soukromoprávních vztahů, přičemž je třeba zdůraznit, že do doby, než nový pečovatel převezme převážnou část zajištění osobní péče o dítě, dochází na jeho straně k bezdůvodnému obohacení a k vyrovnání se s pěstounem na přechodnou dobu je tak mj. též povinen, a to právě z důvodu své odpovědnosti za bezdůvodné obohacení (k tomu více viz níže část III.).

Pokud je dítě z PPPD předáváno do péče zájemcům o osvojení, rodičů, nebo do péče jiné osoby dle § 953 občanského zákoníku (nejde tedy o osoby pečující dle § 4a ZSPOD), zaniká nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte vykonatelností soudního rozhodnutí o svěření dítěte do péče této osoby s tím, že za celý měsíc, ve kterém nabyde vykonatelnosti dané soudní rozhodnutí, náleží příspěvek na úhradu potřeb přechodnému pěstouni, kterému je následující měsíc také vyplacen.

2.1 Situace, v nichž vykonatelnost rozhodnutí předchází okamžiku nabytí právní moci

Je pravdou, že podle stávající praxe jsou častější druhá z uvedených situací, tj. situace, kdy vykonatelnost rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče předchází okamžiku právní moci rozhodnutí. Tento stav může nastat ve třech případech, a to:

- a) v případě nařízení předběžného opatření;
- b) přímo ze zákona a
- c) v případě vyslovení předběžné vykonatelnosti rozhodnutí.

Pro přehlednost budou níže rozebrány jednotlivé situace, kdy nastává předběžná vykonatelnost rozhodnutí, samostatně.

2.1.1 Předběžná opatření

V souvislosti s rozhodováním o úpravě poměrů ve formě předběžného opatření je třeba uvést, že jakkoli se v současnosti jedná o rozšířenou praxi, z hlediska plného respektování základních lidských práv a svobod dítěte se jedná též o praxi mimořádně problematickou. Soud se v tomto případě v podstatě dostává opět do pozice, kdy je při rozhodování ve věci samé v pouhém vleku faktických událostí a nikoli v postavení orgánu, který prostřednictvím řádně vedeného procesu dokazování zjistí skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a na jejich základě, plně v souladu s metodologií posuzování nejlepšího zájmu dítěte, jak je popsána v Obecném komentáři Výboru OSN pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 (CRC/C/GC/14; Obecný komentář je dostupný z:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14&Lang=en), rozhodne o takové úpravě poměrů dítěte, která je s ohledem na konkrétní okolnosti případu v nejlepším zájmu dítěte. V případě, že je dítě svěřeno do některé z uvedených forem dlouhodobé péče předběžným opatřením soudu, bude totiž soud při rozhodování ve věci samé v rámci procesu posuzování nejlepšího zájmu dítěte již povinen zohlednit též vazbu, kterou dítě v mezidobí navázalo se svými dlouhodobými pečovateli, což může do značné míry determinovat jeho rozhodnutí, které by bývalo, opět plně v souladu s požadavkem zohlednit nejlepší zájem dítěte jako nejvyšší hledisko, mohlo být jiné, nebyla-li by již nová vazba dítěte navázána. Pokud soud rozhodnutím ve věci samé poté rozhodne

jinak, než jak rozhodl předběžným opatřením, bude výsledkem předběžného opatření v konečném důsledku pouze to, že dítě bylo nuceno bezdůvodně měnit prostředí a vystřídat dalšího pečovatele.

Rozhodování ve formě předběžného opatření tak dítě ohrožuje nejen z hlediska základních práv a svobod dítěte, u nichž mimořádný význam na jejich respektování nemusí být na první pohled všem aktérům systému patrný, nýbrž tímto potenciálním, zcela konkrétním negativním působením též na další vývoj dítěte. I komentář k ZSPOD tak poukazuje na to, že je-li předběžné opatření přijímáno jako opatření k zajištění přiměřené ochrany dítěte a nikoli pouze jako aprobace faktického nesporného stavu, kdy se např. prarodiče či starší sourozenec ujmou péče o dítě po autonehodě, při níž zahynuli oba rodiče dítěte, musí se jednat o mimořádně závažnou a akutní situaci, která svou povahou naplňuje zákonné podmínky pro nařízení tzv. rychlého předběžného opatření, tj. předběžného opatření podle § 924 občanského zákoníku a § 452 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZZŘS“; k tomu viz MACELA, M. et al. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 171.). Situaci, kdy je dítě svěřeno do PPPD a je nezbytné soudním rozhodnutím určit osobu, která by měla převzít dlouhodobou péči o dítě, však za aprobaci faktického stavu možné považovat nebude. Z tohoto důvodu, a s oporou o citované závěry komentáře, by tak v těchto případech neměla být využívána tzv. obecná předběžná opatření, tj. předběžná opatření podle § 76 odst. 1 písm. e), případně ve spojení s § 102 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“), jelikož takovou praxi by bylo možné označit za obcházení zákona.

Využití tzv. obecných předběžných opatření lze připustit pouze v případě, kdy by dítě bylo umístěno nikoli v PPPD, nýbrž v péči kolektivního pobytového zařízení, a to především s ohledem na negativní dopady jakékoli ústavní péče na dítě, které mohou pro dítě znamenat vyšší riziko, než zkrácení jeho procesních práv, které k rozhodování ve formě předběžného opatření nutně váže. V této souvislosti je však vhodné připomenout, že návrh na nařízení tzv. obecného předběžného opatření je oprávněna podat pouze osoba, která má v úmyslu dítě do péče převzít, nikoli OSPOD, jemuž zákon podobné oprávnění nesvěřuje (k tomu viz § 14 odst. 1, § 16 a § 28 ZSPOD *a contrario*).

2.1.2 Předběžná vykonatelnost nastávající přímo ze zákona

Přímo ze zákona jsou předběžně vykonatelné v souladu s § 473 ZZŘS rozsudky odsuzující k plnění výživného a rozsudky, jimiž se prodlužuje trvání výchovného opatření podle § 13a ZSPOD. Dále jsou přímo ze zákona předběžně vykonatelná usnesení, a to v souladu s § 171 OSŘ.

Z meritorních rozhodnutí, jimiž je možné dítě svěřit do některé z forem péče, která by měla vyústit v zajištění dlouhodobé péče o dítě, je ve formě usnesení rozhodováno v případě:

- svěření dítěte do péče budoucího osvojitele podle § 823 a § 824 občanského zákoníku;
- předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením podle § 826 občanského zákoníku;
- svěření dítěte do předpěstounské péče podle § 963 občanského zákoníku.

Tato usnesení tak budou v souladu s § 171 odst. 2 OSŘ nabývat vykonatelnosti doručením účastníkům řízení.

Je důležité zmínit, že **předpěstounská péče je v případě zprostředkované pěstounské péče dokonce koncipována jako obligatorní**. To vyplývá z § 24 odst. 3 ZSPOD, který taxativně vymezuje návrhy, k jejichž podání je žadatel oprávněn ve lhůtě 30 dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu o jeho vytipování jako vhodného náhradního pečovatele pro konkrétní dítě, přičemž z hlediska zprostředkování pěstounské péče je relevantní pouze návrh na předpěstounskou péči. Podobně důvodová zpráva k občanskému zákoníku uváděla, že *„je-li pěstounská péče zprostředkovávána státem, není nutné měnit úpravu zakotvenou zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Předpěstounská péče je v tomto případě koncipována jako obligatorní.“*

MPSV je známo, že obligatornost předpěstounské péče v případě zprostředkované pěstounské péče není v praxi příliš respektována. Důvodem tohoto stavu však může být i do nedávna platící procesní úprava. Rekodifikační procesního práva, navazující na přijetí občanského zákoníku, totiž byla v ZŘS zakotvena taková právní úprava, podle které mělo být v řízení o předpěstounské péči rozhodováno rozsudkem. Tím se významným způsobem stíral rozdíl mezi předpěstounskou a pěstounskou péčí

a lze tak rozumět tomu, proč v praxi návrhy na svěření dítěte do předpěstounské péče podávány nebyly. K odstranění tohoto nedostatku však došlo novelou OSŘ a ZŘS č. 296/2017 Sb., účinnou od 30. 9. 2017, která opět vrací meritornímu rozhodnutí v řízení o předpěstounské péči formu usnesení.

2.1.3 Předběžná vykonatelnost rozsudku

Jak již bylo uvedeno výše, žádný rozsudek, jímž je dítě svěřováno do péče jiné osoby, než je jeho rodič, pomineme-li specifický případ prodloužení výchovného opatření podle § 13a ZZŘS, není ze zákona předběžně vykonatelný. Předběžnou vykonatelnost rozsudku však může vyslovit soud, a to za splnění zákonem stanovených podmínek. V souladu s ustanovením § 162 odst. 2 OSŘ může soud na návrh vyslovit předběžnou vykonatelnost rozsudku, jestliže by jinak účastníku hrozilo nebezpečí těžko nahraditelné nebo značné újmy.

Podobně jako v případě předběžného opatření by i k vyslovení předběžné vykonatelnosti rozsudku mělo být přistupováno s plným vědomím, že se jedná o formu rozhodnutí, která nutně zkracuje všechny zúčastněné subjekty, především samotné dítě na jeho procesních právech, jelikož předsouvá okamžik, kdy rozhodnutí začne vyvolávat právní účinky před okamžik, kdy lze toto rozhodnutí považovat za neměnné, tj. kdy toto rozhodnutí nabyde právní moci. Toto zkrácení procesních práv se následně může odrazit též v porušení hmotných práv všech zúčastněných a opět nejvíc samotného dítěte, přičemž v tomto ohledu se lze odkázat plně na to, co bylo uvedeno výše ve vztahu k předběžnému opatření.

V případě vyslovení předběžné vykonatelnosti rozsudku o svěření dítěte jiné osobě, než jsou rodiče dítěte, není situace natolik urgentní jako v případě předběžného opatření, protože v těchto případech rozhodnutí soudu nepředchází vlastním dokazování a provedení prvostupňového řízení, tudíž zde existuje větší prostor pro hledání odpovídající rovnováhy mezi dotčenými právy a svobodami dítěte, avšak stále by mělo platit, že předběžná vykonatelnost rozsudku bude nikoli pravidlem, nýbrž bude vyslovována jedině v opravdu odůvodněných případech, které by měly být spíše výjimečné, a v nichž tato forma opatření bude odpovídat obsahu nejlepšího zájmu dítěte, definovaného plně v souladu s metodologií Obecného komentáře Výboru OSN pro práva dítěte č. 14.

2.1.4 Shrnutí

Je vhodné shrnout, že situace, v nichž by podle zákona měl být počátek předávání dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu do následné formy péče jiné osoby než rodiče dítěte vázán k okamžiku vydání soudního rozhodnutí a nikoli k okamžiku právní moci rozhodnutí, by se měly omezovat pouze na ty případy, kdy se jedná o **meritorní rozhodnutí soudu**, které je **předběžně vykonatelné přímo ze zákona** (tj. rozhodnutí zmíněná v části 2.1.3). Jedná se tedy o:

- rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů podle § 823 a § 824 občanského zákoníku; a
- o rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče před osvojením podle § 826 občanského zákoníku;
- svěřením dítěte do předpěstounské péče podle § 963 občanského zákoníku.

Ve všech těchto případech by tedy okamžik zahájení předávání dítěte měl být vztahen k okamžiku vydání rozhodnutí soudu, přičemž soud by zároveň ve výroku svého rozhodnutí měl určit okamžik, k němuž se dané rozhodnutí stane vykonatelným.

2.2 Situace, v nichž lze zahájit proces předávání po nabytí právní moci rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče

S ohledem na výše uvedené tak lze konstatovat, že mimo případy, uvedené v části 2.1.4, by se počátek předávání dítěte do některé z následných forem péče jiného člověka než rodiče měl vztahovat nikoli k okamžiku vydání soudního rozhodnutí o svěřením dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče, nýbrž k právní moci meritorního rozhodnutí. Z výše uvedeného vyplývá, že se bude jednat o situace, v nichž je dítě předáváno do dlouhodobé pěstounské péče, do péče poručníka či do péče jiné fyzické osoby. Meritornímu rozhodnutí o osvojení dítěte by totiž vždy mělo předcházet přinejmenším svěřením dítěte do péče před osvojením, které s ohledem na skutečnost, že se o něm rozhoduje usnesením, bude spadat do případů uvedených v části 2.1.4.

III. Problematické otázky v oblasti dávek pěstounské péče, související s procesem předávání dítěte

V souvislosti s rozhodováním o změně pečovatele dítěte, umístěného v PPPD, se jako mimořádně problematická ukazuje otázka nároku na dávky pěstounské péče, konkrétně příspěvku na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna (k odměně pěstouna viz úvod části II.). Proces předávání dítěte do péče nového pečovatele musí být vždy pozvolný a ohleduplný k potřebám a prožívání dítěte, tak aby dítě mohlo bezpečně „překlopit“ svou vazbu k novému pečovateli. Právní úprava dávek pěstounské péče však tuto pozvolnost reflektovat nedokáže.

V souladu s § 47f odst. 1 ZSPOD se příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplácí osobě pečující, tj. osobě, v jejíž péči se dítě nacházelo v době výplaty dávky, přičemž tento okamžik je dán vykonatelností rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče zájemce o pěstounskou péči, pěstouna či poručníka. Bude-li tedy vykonatelnost rozhodnutí nastávat až v okamžiku, kdy by podle plánu předávání, jak jej soud vtělil do výroku svého rozsudku, mělo dojít k ukončení procesu předávání, bude po celou dobu předávání, osobou oprávněnou k výplatě nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte osoba v evidenci, typicky s výjimkou posledního měsíce předávání, kdy tomu bude v případě, že je dítě svěřováno do předpěstounské péče, pěstounské péče či do péče poručníka, naopak. Tento stav, který mohou dotčené osoby, tj. osoba v evidenci a osoba pečující vnímat v konkrétním případě jako nespravedlivý, je však třeba řešit na soukromoprávní úrovni. V tomto ohledu je možné vyjít z toho, že předmětnou situaci lze vnímat tak, že ze strany té osoby, již je v předmětném vztahu vyplacen za daný měsíc příspěvek na úhradu potřeb dítěte, dochází v tom období, kdy se dítě nachází v péči druhé osoby, k bezdůvodnému obohacení, a to právě na úkor té osoby, která v předmětné době zajišťuje osobní péči o dítě a zajišťuje potřeby dítěte, samozřejmě za podmínky, že tato osoba tak činí na vlastní náklady. V takové situaci tedy vzniká závazek z odpovědnosti za bezdůvodné obohacení, o němž obě dotčené osoby mohou uzavřít dohodu o narovnání, v níž si přesně upraví vzájemná práva a povinnosti, především majetkové povahy.

Pokud dítě přechází do péče před osvojením či se vrací do péče svých přirozených rodičů, bude příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplacen osobě v evidenci, jak to

uvádí též Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky č. 1/2016 – Dávky pěstounské péče podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (s. 25).

Shrnutí

Základní právní principy, ovládající proces předávání dítěte, které bylo umístěno do PPPD, do péče jiné fyzické osoby, která by následně měla zajišťovat péči o toto dítě dlouhodobě, lze tedy shrnout následujícím způsobem:

- Právní odpovědnost za škodu či újmu, kterou dítě utrpělo, typicky v důsledku nějakého zranění, nebo za škodu či újmu, kterou by dítě naopak způsobilo, ponese vždy ta osoba, která ve vztahu k dítěti byla povinna tzv. náležitým dohledem. Obsahem náležitého dohledu je povinnost zajistit ochranu dítěte nikoli před veškerým, nýbrž pouze před nepřiměřeným, tj. závažným a současně pravděpodobným ohrožením.
- Osobou povinnou k výkonu náležitého dohledu nad dítětem není vždy osoba, která nese primární odpovědnost za zajištění péče o dítě. Předá-li primární pečovatel dítě jiné osobě, přechází na tuto osobu též povinnost vykonávat náležitý dohled. Náležitý dohled primárního pečovatele v případě předání dítěte zužuje na odpovědnost za výběr osoby, které primární pečovatel dítě předává, a za předání nezbytných specifických informací, týkajících se konkrétního dítěte, které jsou k výkonu náležitého dohledu nad dítětem nezbytné (např. informace o onemocnění dítěte, alergiích dítěte, lécích, které dítě užívá apod.).
- Odpovědnost primárního pečovatele za výběr osoby a předání informací při předávání dítěte není absolutní. Hlediskem, vymezujícím míru odpovědnosti primárního pečovatele, je to, zda by primární pečovatel měl a mohl některé skutečnosti předvídat. Typicky žádný prostor pro jakékoli pochyby primárního pečovatele nebude v případě, že dítě má být předáno osobě, která byla vykonatelným rozhodnutím soudu určena jako osoba, která by měla převzít dítě do své dlouhodobé péče (dlouhodobý pěstoun, budoucí osvojitel, osvojitel, jiná fyzická osoba, již bylo dítě svěřeno do péče). Stejně tak nebude

spravedlivé po primárním pečovateli požadovat, aby měl pochybnosti o způsobilosti osoby, již dítě předává ke kontaktu, vykonávat nad dítětem náležitý dohled v případě, že:

- touto osobou je rodič, příbuzný dítěte či jiná dítěti blízká osoba,
 - primární pečovatel předem vyrozumí o pobytu dítěte u této osoby příslušný OSPOD a
 - příslušný OSPOD primárnímu pečovateli nesdělí žádné informace o tom, že by návštěvě dítěte u dané osoby bránily nějaké závažné překážky.
- Pěstounovi svědčí právo svěřit osobní péči i náležitý dohled nad dítětem jiné osobě, avšak pouze krátkodobě, v rozsahu běžných záležitostí. Může se jednat např. o pověření jiné osoby z okolí pěstouna krátkodobým pohlídáním dítěte, svěření dítěte do péče chův v dětském koutku při nákupu v obchodě, svěření dítěte na část dne do předškolního či školního zařízení apod. Pěstoun naopak nikdy nesmí výkonem tohoto svého oprávnění nastolovat faktický stav, který by následně měl vyústit v dlouhodobé převzetí péče o dítě osobou, již je dítě tímto způsobem svěřováno. V takovém případě nejenže by stavěl soud do orgánu, který je v pouhém vleku událostí, a odnímal by mu tak jeho postavení jako jediného subjektu, který je autoritativním způsobem oprávněn rozhodovat o tom, komu dítě bude svěřeno do péče, ale vystavoval by se též riziku vzniku odpovědnosti za přestupek neoprávněného zprostředkování pěstounské péče či osvojení podle § 59 odst. 1 písm. c) ZSPOD.
- Pěstoun na přechodnou dobu tak nesmí na základě svého rozhodnutí zahájit vlastní proces předávání dítěte do péče jiné osoby, která by měla zájem převzít péči o dítě dlouhodobě, předtím, než bude pravomocným soudním rozhodnutím určeno, že právě tato osoba má povinnost i právo o dítě osobně pečovat. Jedinou výjimku představují případy, v nichž se soudní rozhodnutí stává vykonatelným před nabytím právní moci, což může nastat:
- v případě nařízení předběžného opatření;

- přímo ze zákona v těch případech, kdy je o svěření dítěte rozhodováno usnesením, tj. v případě:
 - svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů (§ 823 občanského zákoníku) a
 - předání dítěte do péče před osvojením (§ 826 občanského zákoníku);
 - svěření dítěte do předpěstounské péče (podle § 963 občanského zákoníku; předpěstounská péče je v případě zprostředkovaného osvojení v zákoně koncipována jako obligatorní);
 - v případě, že předběžnou vykonatelnost vysloví ve výroku rozhodnutí na návrh soud.
- Ve všech případech, kdy předběžná vykonatelnost rozhodnutí nevyplývá přímo ze zákona, avšak rozhoduje o ní soud, je třeba postupovat mimořádně zdrženlivě, a to s plným zohledněním dopadů, které jakékoli rozhodnutí, jež vyvolává v osobní i právní sféře dítěte právní účinky ještě před tím, než jej lze označit za tzv. konečné, nutně vede nejen ke zkrácení procesních práv dítěte, ale rovněž do značné míry determinuje posouzení a určení nejlepšího zájmu dítěte, čímž předjímá konečné rozhodnutí soudu na straně jedné a na straně druhé současně vystavuje dítě riziku nezbytnosti další změny prostředí, lišilo-li by se konečné rozhodnutí od rozhodnutí předběžně vykonatelného. Mimořádně problematická jsou poté z tohoto hlediska předběžná opatření, především tzv. obecná předběžná opatření podle § 76 odst. 1 písm. e) OSŘ, případně ve spojení s § 102 odst. 1 OSŘ, která jsou vydávána ještě před provedením vlastního dokazování a soudního řízení jako takového. Tato rozhodnutí lze v otázkách péče o dítě akceptovat zcela výjimečně, a to typicky nikoli v případě, kdy je dítě svěřeno v PPPD, nýbrž v případě, kdy se dítě nachází v pobytovém zařízení kolektivní péče.
- Předáváním je přitom třeba rozumět proces vytváření a posilování citové vazby dítěte k jeho náhradním pečovatelům, jakož i náhradních pečovatelů k dítěti, tj. proces vytváření citové závislosti dítěte na jeho nových pečovateli. Podmínění zahájení procesu předávání vykonatelným soudním rozhodnutím však nelze rozumět tak, že to vylučuje jakékoli seznámení

se vytipovaných žadatelů s dítětem. Vytipování žadatelé mají na seznámení se s dítětem právo, přičemž seznámení se se nemusí odehrát ve formě jedné návštěvy. Důležité je však, aby při seznamování nedocházelo k vytváření citové závislosti dítěte na nových pečovateli, aby pro něj vytipování žadatelé zůstávali v této fázi spíše v roli, jakou hrají v životě dítěte např. přátelé jeho rodičů.

Mgr. Hana Jamrichová
zástupkyně ředitele odboru ochrany práv dětí